

HOFFMANN RITA – FLAMICH MÁRIA

Egy szemináriumi prezentáció története – Kulturális fogyatékoságtudomány és pedagógia

PEDAGÓGIAI JELENETEK

A 2017/18-as tanév őszi félévében az ELTE BGGyK három elsőéves gyógypedagógus hallgatóját a dalszerző-zenész Juhász Tomi (Vaklárma) egy Facebook-bejegyzése prezentáció készítésére inspirálta. Kiselőadásuk egy a fogyatékoságtudomány kulturális megjelenését elemző szemináriumon hangzott el. Alapjául pedig egy hosszú interjú szolgált, amelyet a résztvevők Juhász Tomival készítettek. Ennek szerkesztett változata ezen írás után olvasható.

BEVEZETÉS

Facebook-csoportok jönnek létre világszerte, hogy hasonló érdeklődésű emberek megbeszélhessék a világ dolgait. Mért éppen az oktatás lenne kivétel, tekintve, hogy a közösségi média kiapadhatatlan forrás az órai anyagok gyűjtéséhez. Egy ilyen történetet mesélünk el. Egyszerűen elének gurult, és mi úgy döntöttünk, felvesszük, továbbadjuk. Miért is ne? Egészen friss.

Alább e történet feldolgozásának tudományos keretéről (a fogyatékoságtudományt bemutató egyetemi tanegységről), majd a kulturális fogyatékoságtudományt középpontba helyező szemináriumról írunk, ezt követően pedig a szóban forgó prezentációt inspiráló Facebook-bejegyzésről, illetve az interjúkészítők szemléletéről, végül pedig a pedagógusképzés szerepéről ejtünk néhány szót.

KURZUS A FOGYATÉKOSSÁGTUDOMÁNYRÓL GYAKORLATI MEGKÖZELÍTÉSBEN

A 2017/18-as tanév őszi félévében az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán működő Fogyatékoság és Társadalmi Részvétel Intézet *A fogyatékoságtudomány alapismeretei és új irányzatai* címmel, 50 órás, 5 kreditpontos kurzust indított 120 elsőéves gyógypedagógia alapszakos, nappali képzésben részesülő hallgató részére, néhány lelkes oktató közreműködésével.¹ A tanegység 25 órás változata levelező tagozatos hallgatók számára volt elérhető a Nyíregyházi Egyetemen. Alábbi írásunk a budapesti képzésről szól.

A tanegység célja: a hallgatók ismerjék meg a fogyatékoságtudomány történeti elemeit, legfontosabb elméleteit, összefüggéseit, a fogyatékoságtudomány és a gyógypedagógia kapcsolódási pontjait;

¹ Kőnczei György, Flamich Mária, Hernádi Ilona, Hoffmann Rita, Horváth Péter László, Mikola Orsolya, Sándor Anikó és Hefty Angéla: *A fogyatékoságtudomány alapismeretei és új irányzatai. Tantárgyleírás*. Kézirat, 2017.

legyenek tájékozottak az alapvető emberi jogok és a fogyatékosügy nemzetközi és hazai jogvédelmi rendszereiben, a nemzetközi és hazai érdekképviseleti szervezetek gyakorlatában; kapjanak megerősítést a „Semmit rólunk nélkülünk” elvből² fakadó attitűdben, hogy a fogyatékosággal élő emberektől az őket érintő ügyekben mindig aktív részvételt várjanak el, és támogassák az önrendelkezés kultúrájának érvényesülését.

A kurzus első 20 órájában a hallgatók, a célokkal összhangban, az alapfogalmakkal való megismerkedéstől, például a fogyatékoság morális, medikális, szociális és emberi jogi értelmezésétől eljutottak a „posztmodell” fogalmáig, amely a nagy modellek zárt határainak megnyitására tesz kísérletet, ezzel is jelezve a fogyatékoság mint fogalom és mint megélt tapasztalat összetettségét, és összetartozásukat³. És egyebek közt foglalkoztak a fogyatékosággal élő személyekről szóló ENSZ-egyezménnyel, valamint a siketkultúrával mint egy kisebbség kultúrájával.

A további 30 órás szemináriumi foglalkozások választható témái az alábbiak voltak: a fogyatékoság irodalmi és zenei ábrázolása; nők és fogyatékoság; feminista fogyatékoságtudomány; Fogyatékoságtudományi ENSZ Egyezmény; fogyatékoság és önrendelkezés.

A tanegység értékelése egy teszt mellett a hallgatók által összeállított portfólió alapján történt. A portfólió változatai: a tanegységhez kapcsolódó, könnyen érthető, jelnyelvi formátumú fogalomtár összeállítása; hallgatói (egyéni vagy csoportos) prezentáció; szakirodalmi ismeretek feldolgozása.⁴

Mivel kutatási területünk a fogyatékoság kulturális megjelenése, az e témával foglalkozó szemináriumot ketten (*Flamich Mária és Hoffmann Rita*) vezettük.

A kettős, azaz a teoretikus és praktikus megközelítést tartottuk szem előtt a kurzus tervezése és megvalósítása során. Az

elmélet felől közelítve elmondhatjuk, hogy „a kulturális fogyatékoságtudomány a fogyatékoság számos kulturális megjelenését összefogó, feldolgozó diszciplína, amely – amellet, hogy szemléletesen bemutatja a fogyatékoságbázisokat – kritikusan reflektál rájuk, és ezzel egy időben a társadalomra. Mindemellett lehetővé teszi, hogy megismerjük az ezerféleképpen érzékelhető világot.”⁵

A szemináriumon lépésről lépésre töltöttük meg tartalommal az elméletet. Lehetőséget akartunk adni a hallgatóknak saját, a fogyatékosággal élő emberekkel kapcsolatos attitűdjük átgondolására, esetleg ártértékelésére, tekintve, hogy

a szemináriumon lépésről lépésre töltöttük meg tartalommal az elméletet

² Charlton, J.: *Nothing about Us without Us: Disability, Oppression and Empowerment*. University of California, Berkeley, 1998.

³ Hernádi Ilona: *Problémás testek; nőiség, szexualitás és anyaság testi fogyatékosággal élő magyar nők önreprezentációjában*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, 2015. (<http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14749/hernadi-ilona-phd-2015.pdf>)

⁴ Kőnczei György, Flamich Mária, Hernádi Ilona, Hoffmann Rita, Horváth Péter László, Mikola Orsolya, Sándor Anikó és Hefty Angéla: *A fogyatékoságtudomány alapismeretei és új irányzatai. Tantárgyleírás*. Kézirat, 2017.

⁵ Hoffmann Mária Rita: *Felkészítés az onkluzív szemléletű tanárképzésre – A kulturális fogyatékoságtudomány relevanciája és perspektívái a pedagógusképzésben*. Doktori értekezés. Kézirat, 2018., 81. o.

⁶ Hoffmann Rita és Flamich Mária: *Words for Dignity; from Budapest to Berkeley and back*. In: Bolt, D. – Penketh, C. (szerk.): *Disability, Avoidance and the Academy challenging resistance*. Routledge Taylor & Francis Group, London – New York, 2016, 79–88. o.

mindannyian magunkban hordozzuk kulturánk sztereotípiáit és előítéleteit.⁶ Ez a szembesítés egyébként is alapvetően motívál bennünket, amikor a fogyatékossgal élő embereket kulturális megjelenésükön keresztül látató kurzus megvalósításában gondolkodunk. Elsőéves pedagógus, gyógypedagógus hallgatóinknak feltett kérdéseink: Maradhat-e tabu a fogyatékossgal annak ellenére, hogy *elvileg* már régen nem az, illetve maradhat-e még mindig misztikus lény a fogyatékossgal élő személy? Metaforikus vagy valóban fogyatékossgal élő személyek jelennek meg a szépirodalomban és filmművészetben? Milyen veszélyforrást jelentenek a metaforák? Gondolkozhatunk-e kritikusan a fogyatékossgot tematizáló társadalomról? Gondolkozhatunk-e kritikusan a fogyatékossgal élő emberek teljesítményéről?

E vezérfonalként szolgáló kérdések mentén szemléltetni kívántuk a kurzuson, hogy a múltban mi készítette az írókat arra, hogy fogyatékos hőst alkossanak, és miért alkotnak ma fogyatékos hősoket. Ezután jöttek a kérdések ismét: Mi a különbség a a régmúltban élt és a ma élő fogyatékos emberek között? Mit jelent a hallgatóknak, és mit jelent nekünk a „fogyatékos”, és mit a „hős”? E kérdések megválaszolására a szemináriumon levetített filmek, az olvasott novellák – esetenként bizonyos Facebook-bejegyzések nyújtottak lehetőséget.

A FACEBOOK-BEJEGYZÉSRŐL ÉS AZ INTERJÚRÓL

Amikor *Juhász Tomi* 2017. november 5-én a *Vaklárma* zenei projekt Facebook-oldalán közzétett egy bejegyzést, valószínűleg nem akart hegyeket megmozgatni. Feltételezhetően még a szemléletváltás előmozdítása sem motiválta – pusztán az itthon még mindig uralkodó gondolatmenet bántotta. A szöveget megosztottuk a hallgatókkal;

fogalmazzák meg kétségeiket, kritikáikat és kérdéseiket.

A bejegyzés tartalma, röviden összefoglalva, a következő: a fiatal gitáros-énekes-dalszerző egy hirdetés nyomán felhívott egy zenekart, amely

olyasféle zenei projektre készült, amire ő is vágyott. Fogadták volna is őt gitárosként, ám amikor a zenekarvezető megtudta, hogy vak, a sokféle előrevetített nehézségre hivatkozva lemondta a meghívást. *Juhász Tomi* leírja a köztük elhangzó párbeszédet, illetve a bántó – és haszontalan – skatulyázás ellen emel szót, egyáltalán nem titkolva az utóbbi – és nem a vakság! – okozta kiszolgáltatottság érzését.⁷

A szöveg nem csak a Facebookon váltott ki együttérzést, indulatokat és megdöbbenést, hanem a szemináriumon is. Hogy mennyire érzékenyen érintette a hallgatókat, az csak a szorgalmi időszak végén, a kiselőadások idején derült ki számunkra. Három hallgató – *Baksa Dorina*,

metaforikus vagy valóban
fogyatékossgal élő
személyek jelennek meg
a szépirodalomban és
filmművészetben

⁷ Nem szeretnénk – még idézet formájában sem – kipellengérezni a történet szereplőit, hiszen az ilyen esetek nem egyediek, inkább tipikusak. De a bejegyzés jelenleg is elérhető: <https://www.facebook.com/JuhaszTomiVaklarma/posts/1107692242666409> (2017. 12. 11.)

Pollák Anna és Török Izabell – ugyanis megkereste Juhász Tomit, hogy interjút készítsen vele a prezentációhoz. Kizárólag a zenéről, zenei tevékenységéről kérdezték őt – a beszélgetés mégis sokkal többről szól. Meggyőződésünk, hogy vannak tanulságai a pedagógusképzés szereplői számára is.

A hallgatók kérdései (Hogyan került az életedbe a zene? Hogyan tanultál meg így (ilyen profin) gitározni? Mennyivel ütköztél több akadályba? Mit jelent számodra a zene? Kik inspirálnak? Gitáron kívül játszol-e más hangszeren, vagy próbálkoztál-e más hangszerral? Hogyan születik egy dalod? Mik a terveid? Mik a tanácsaid azoknak, akik komolyan gondolkodnak a zenei pályán?) bármelyik zenész számára relevánsak. A kérdések közül csak egy érintette a Facebook-bejegyzésben „problémát okozó” vakságot. A zenész pedig örült, hogy nem arról kérdezik. A lejegyzett beszélgetést a hallgatók dialógusként olvasták fel a szemináriumon. Az interjúból kirajzolódott egy életút, amelyből nem maradhatott ki a vakság sem, de *pontosan olyan hangsúlyt kapott, amelyet az interjúalany neki szánt*. Ez a fogyatékoság kulturális megközelítésének egyik alapeleme. A másik ember – akár vak, akár siket, akár másféle fogyatékos – méltóságának valódi tisztelete.

A SZABAD BESZÉD JOGA

A szemináriumon a Juhász Tomiével együtt megosztottunk a hallgatókkal egy

másik Facebook-bejegyzést is, melyet a hallgatók házi feladatként olvastak el. Ez utóbbi egy Angliában tanuló vak fiatalemberről szól. Ő is szemléletbeli különbözőségekről beszélt.⁸ Mindkét bejegyzés a szemléletformálás szükségességének és lehetőségeinek problémáját érintette, lehetőséget adva a hallgatóknak arra, hogy mérlegelhessék saját szerepüket, eszközeiket, adottságaikat, elkötelezettségüket.

Erre a megközelítésre reflektált a Juhász Tomival készült interjú, egy zenész fiatalember portréja, amelyben egyúttal, épp a szabad önkifejezés következtében a zeneoktatás akadálymentesítésének lehetőségéről is sokat tanulhatunk. Az interjúból jól látható az is, hogy a 90-es években elkezdődött „érzékenyítési” hullám szinte semmit nem gyengített a sztereotípiákon és előítéleteken. Vajon következtethetünk-e ebből arra, hogy az oktatásnak, következésképp a pedagógusképzésnek kellene aktívabb részt vállalnia a szemléletformálásban? Milyen lehetőséget kínál a kulturális fogyatékoságtudomány? Mennyiben bővítik, mennyiben gátolják e diszciplína lehetőségeit az önkifejezést garantáló Facebook-bejegyzések? Mennyiben segítik a kritikus gondolkodás fejlesztését? Ezekre a kérdésekre további kutatások adhatnak választ. Az azonban nem kérdés, hogy az oktatás szereplői helyesen teszik, ha vállalják a – közösségi médiában hatványozottan jelen lévő – kritikus diskurzusokban való részvételt, és örülnek az ebben rejlő lehetőségeknek.

a lejegyzett beszélgetést a hallgatók dialógusként olvasták fel a szemináriumon

az oktatás szereplői helyesen teszik, ha vállalják a kritikus diskurzusokban való részvételt

⁸ Belicza Dóra: *Vaksága adott életerőt az Angliában tanuló magyar vak fiúnak* (<https://24.hu/kozelet/2017/11/18/vaksaga-adott-eleterot-az-angliaban-tanulo-magyar-fiunak/>).